

ПЕСНИШТВО.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак).

V.

Т ај дан отишла Мргудићка у варош те је Мргудић био позван на ручак код Оларића. Оларићу бејаше мило, кад му се даде прилика, да Мргудића почасте. Њему је то све ишло у рачун. Планови ће му се брже остварити, ако има уза се такву силу, као што је начелник. Оно, истина Бог, да је мало преко гледао, што се он удвара његовој жени, и више би јој пута онако из далека и пребацио, али би му она одвратила, да је њој такођер много стало до тога, да се он дочена улива у општини, те мора трпети, да се њој Мргудић улагује, не би ли га она придобила за Оларића.

„Тако!“ повиче Оларић, када је дошао са скупа, трљајући руку о руку. „Сада сте лепо ушли у моју мрежу па вас из ње не извуче нико! Та заплешћу вас, да се не ћете nigда отицести. А јесте ли видели нашег поце! Као да ја верујем, да ће та вечита опозиција тако ми ићи на руку. Ал да! Треба и њему. Има и он две овеће вексле у вароши, па као вели, овде је ближе, лакше је... хе, хе, хе!“

„Ни Бизмарк вам није раван!“ рече Мргудић. „Само тим начином, силом не вреди ништа. Новац је мамак. Новац је

ленак. Ја сам хтео у Гундинцима нешто силом. Али умало те ме не утуче фукара моткама. Јесте ли видели чуда! Да баш ништа не ће да одобре. Правим им исказ елементарних штета. Иштем награде двеста форинти. А они веле: и тако немаш друга посла па можеш и бадава! Зидајте нам валане станове! Добри су и ти! веле. Укните форшпан па да се плаћа километрина, коју ћу ја лепо трпати у свој цеп, а возиће ме цабе као и до сада... ајак!! Али, чекајте, кроз годину дана. Да, збиља. Да се узмогне брзо и свестрано радити, а начуо сам, да ће се од нас отцепити Долово, па ће бити нов избор те би могли и мене... да дође други, не знам како би и ви... а кажем вам, само да добијемо што то људи за себе, онда ћу ја отворено уз вас, не узимајући у обзир пону... да, дакле, да се узмогне свестрано радити, шта ћемо за новац?!“

„За то је најлакше. Већ ми је обећао управитељ шаркасе у вароши једну хиљадарку есконта. То ми је девета брига.“

Мало су тако седели и пијучкали па онда Оларић оде у врт а Мргудић остане са Оларићком. Неко су време обоје ћутали. Мргудић је листао неки немачки илустрован лист, а Оларићка је седела

на три корака од њега у паслоњачи. Најзад ће Мргудић:

„Но, данас ударисмо клип у ту хвалену слогу Краковчана. Ништа није у стању тако поцепати их, као ова задруга. Који год буде имао зајма, тај је наш, па ће онако играти, како ми будемо свирали... До данас баш писам смео отворено пристајати уз Оларића. Али ће од данас бити друкчије. Држим, да ће их за најкраће време бити доста уз њега.“

„Шта, зар ви не би иначе били уз замишљаје мога мужа, већ кад би он имао већину у одбору?! Ја мислим, бар из обзира . . .“

„Ах не, не, нисте ме добро разумели. Ја сам са својим положајем у стању, подупирати замишљаје и тежње нашег мужа, па ја то и чиним. Ви се сећате, да је и прошле недеље дошла нека стара пристојба од двеста форинти и да сам ја потписао езекуцијони записник са: *нема ништа!* А то другом, на пример поши, ма да ми је рођак, не бих учинио ни за живу главу, само се не смем јавно истаћи, да бих ја хтео неке друге личности у одбор, које би слепо чиниле оно, што ваш муж хоће... У томе ја могу бити за сада само посматрач и ништа друго.“

„Хјо! ако ви будете вечити посматрач а не пређете и отворено на страну мога мужа, онда ће он дуго чекати, да му се план оствари. Ви знате, да од тог зависи наш опстанак. Јесте, ви морате отворено ступити уз мога мужа.“

„Отворено ће тешко ићи. Да није тога попе Перића, још и како тако. Али, ако ја отворено ступим уз нашег мужа, онда би он и против мене — а то би само шкодило Оларићу. Овако могу опет више чинити.“

„Нема ту ништа. Мој је муж у великој оскудици. Када би дошао у одбор, он би био месни судија са двеста форинти плате. Био би перовођа имовне општине са седам стотина. То су девет стотина. И само би то помогло. Ако ћемо ми чекати, док се цело село задужи, онда би дуго чекали. Но јел'те, да ћете бити уз мога мужа и то још показати и пре, него што одете у Глајхенберг.“

И Фаустина га ухвати за обе руке и мило га погледа.

Мргудић је знао, шта га чека од Перића и свега одбора, ако ступи у службу Оларићеву. А милији му бејаше сопствени опстанак. Овамо га вуче опет љубав. Он се колебао, па да би избегао прави одговор, сврати на друго:

„У Глајхенберг! Она мја не да ни чути за Глајхенберг. Вели, да ми ништа не фали.“

„О, господине! Ви морате у Глајхенберг; јер знате, што се у почетку лечи, то пролази . . . идите ви само . . . Молим вас, долази ли вам учитељ? Видим га нешто често на прозору, где се у ваше госпође распитује за пошту. А и ваша жена га све лепше гледа . . . но чујете, то није чист посао, и ја, да сам на вашем месту, то не бих трпила . . .“

„Фаустина, шта сте ви тако дошли у ватру?! А да ваш муж што посумња . . . Дакле . . .“

„Ништа, ништа . . . мој муж . . . Али, најпосле, ја се писам баш толико ни разметала, да свога мужа обожавам као она. А овамо потајно шурује са учитељем . . .“

„Ја не бих рекао, да је што у ствари. Али и да јесте, не бих се чудило; та знате, како према њој осећам. А не могу рећи ни на тога младића . . .“

„Не можете рећи?! А пре на куглани? Ха, ха, ха, тринут је испустио куглу у забуну, кад га је погледала . . . ха, ха, ха!“

„Па збуни се он, када га и ви погледате!“

Фаустина се зарумени.

„Ах, ја и не гледам у тога дечка!“

„Та, може најпосле све бити . . . а верујте, ја јој не бих могао кратити ту забаву . . .“

Фаустина је приметила, да јој је Мргудић остао дужан одговора на њено питање, да ли ће пристати уз њена мужа. Знала је добро, за што се он колеба. Попа је рођак његове жене. Па је држала, ако ослаби његова наклоност према жени, да ће ослабити и његово поштовање и оданост према попи као рођаку, и тим ће га присилити на страну свога мужа. За то је заподела разговор о Војводићу и Мргудићки.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.UNILIB.rs

У то уће пандур и позове Мргудића у канцеларију.

Фаустина остаде сама. Ходала је живо горе доле по соби. Стала би по који пут пред огледало па би кроз стиснуте зубе шапутала: Не воли је... говори... а пре три дана онако пијан загрлио је пред целим друштвом и тенао јој: слатка моја жено! А она погледаше у мене тријумфујући. Тај поглед нигда не ћу заборавити. Он пак погледао је њу као жалећи нешто... Као да се за нешто кајао... Пијан, пијан! Ал у пићу је истина...

Наједаред се трже и седе замишљена.

Сама се почела чудити узбуђењу, које је обузимаше при помисли на Мргудићку. Питала је саму себе, од куд то. Да није она почела збиља осећати и мало љубави према Мргудићу? А зар не би то могло и бити?! Та од преокрета Мргудићева зависи у многом и њен и њена мужа положај. Па зар би то изгледало тако страшно? Би ли било само и чудновато? Не. Из наклоности се рађа љубав. Ал она је удата! Па онда?! Главно је, што је верна своје мужу. Мило јој бејаше, када је дошла до закључка, да ће она увек моћи ићи уздишуте главе и ведре чела. Али, али... Бејаше и Фаустина прилично сујетна. И ми бисмо рекли, да је баш сујета и проузроковала њену срџбу на Мргудићку у овом часу. Она није могла Мргудића присилити, да јој чврсто обећа, да ће бити уз њена мужа. Не ће због попе. А попа је рођак његове жене. Дакле опет она. Мргудићка баш није одвраћала свога мужа од Оларића у толикој мери, да би се овај могао љутити. Али на то се и љутила Фаустина, што она и својим пасивним држањем утиче на свога мужа.

Фаустина поново плаће, по онда се наједаред поче грохотом смејати: ха! ха! ха! ха! Глајхенберг!..., пет недеља... ха! ха! ха! учитељ — Мргудићка! ха! ха!... Да, да, госпоњо Мргудићка, тако ћемо ми с вама. А после нека цело село види господина Мргудића у двојакој служби према мени и моме мужу...

У том размишљању прекиде ју Оларић.

„А где је Мргудић?“

„Одазвао га је момак у канцеларију.“

„Ваљда ће још доћи?“

„Свакако. Чујеш, говорила сам му, да буде отворено уз тебе, и чини ми се, да ће пукнути тиква“

„То није нужно за сада. А и после нити ће ми требати Мргудић нити ико. Они ће бити у мојој власти па ће играти као лутке о конопцу. А то ће бити кроз две године. Кроз који дан је почетак па ћемо видети, за сада само могу рећи: напред!“

„И ја то велим!“ шапну Фаустина.

VI.

Лето је већ у велико и на селу већ влада она омара, која ти не да ни па сокак. Наши вредни ратари са патриродном издржљивошћу на највећој жези косе по цео дан жито и свајају крстине у камаре. А интелигенција се ни жива не показује. Мргудић је отишао у Глајхенберг па лечење, јер се једном накашљао и избацио крв, а како је био мало уображен, мишљаше, да мора у Глајхенберг. По селу се зувало, да је то договор са Фаустином, ал ми смо видели, да није. Мргудић је био уједно и поштар мале сеоске поште, а сада га је замењивала жена му.

Чиновништво ради своје послове до по дне. После тога се мало одруча, проспава, па опет на „дјеланије до вечера“ — после се иде гледати, шта је пошта донела. Дође по који пут и Војводић па поштански прозор, и сваки пут Оларићка извири и погледа за учитељем. Трчала би за тим старој бележниковици и ту би се дуго шапутало. Мргудићка, коју је Војводић упозорио на то, сећала се, куд то циља, те је учтиво замолила Војводића, да не долази, док њен муж не дође. Војводић је увидео, да се нешто спрема, те је и изостао.

Једнога дана рече му жена неколико послужитеља, да је чула од госпоње Фауistine, да он нешто сувише чена око Мргудићке и да јој је још рекла, да то мало разгласи по селу и да је за то добила теглу млека са четир прста кајмака. Војводићу је ово било неугодно и престао је са свим ићи у друштва а поред Мргудићкина стапа није ни пролазио. Али он не

мишљаше, да је ту што озбиљно у ствари, него држаше, да с њим терају шалу. У селу се свашта говорало. Кад на једаред али се кроз село почеше разносити са свим противни гласови: да Војводић није крив, да је Мргудићка ваљана и честита женска и то све да каже — Фаустина. Она је увидела, да је распростирући оне лажне гласове отуђила учитеља од друштва а тим и од Мргудићке. Ма да се Војводић још пре више састајао са Фаустином и другим женскињама у друштву, него са Мргудићком, ипак му се од стране Фаустинихе само ово уписивало у грех. Увидела је, да је тим гласовима постигла са свим нешто противно, те сад распростираше опет ове нове гласове. Поче она чешће долазити Мргудићки и улагиваше јој се. Утаначе свако после по дне партију за „фрише фире“. На силна мољакања уђе поново и Војводић у тај клуб те се играло почешће. Фаустина се љутила, што је он према Мргудићки са свим хладан. Писала је већ нешто Мргудићу. Па, ако овај са свим окрене леђа од Мргудићке, шта онда? Што је писала, било је у оном смислу, у ком је о тој ствари говорила са њиме, док још бејаше код куће. Још јој не допушташе савест, да загази дубље у грех према оној поштеној жени. Само је вребала сваки њен покрет; па ако устреба... нека се пађе „штофа“.

Наскоро за тим даде се Фаустини лепа прилика, да створи мало нешто сталније те да изврши своју намеру. У оближњем селу опасно се разболи стара поштиница, стрина Мргудићкина, јави овој, да јој је јако зло и замоли је да с места дође.

Бејаше четвртак после подне. Мргудићка није могла наћи одмах кола те се љутила. У том наиђе Војводић, полазећи у исто село своје колезе. Прошавши поред Мргудићкине стана, спазе га ова и замоли, да и њу повезе. Војводић заповеди кочијашу да причека, док се она спреми.

Нису још ни из села изишли, а Фаустина отрчи до старе бележниковице сва задувана, а очи јој се све цакле од радости.

„Јесте ли видели?“

„Шта?!“ упита ова зачуђено, ма да је знала, шта је ову овамо дотерало.

„Зар не приметисте оно двоје? Но, сада да их види Мргудић! Нека ми још ко каже, да није истина! Ено их одоше заједно!“

„Идите, молим вас!“ рече јетко стара бележниковица. „Маниге се, молим вас, те жене... стрина јој је оболела а момак наишао с коли. Шта има ту да човек сумња? Немојте бушити села. У осталом, шта се то вас толико тиче?“

„Ах, не, не! Нема ту: стрина болеена! То је договор. Ја вам кажем, то је договор... Знам ја... приметила сам ја одавно... Каква стрина? Здрава је та као тресак...“

Ово је све говорила, дерући се на сав глас. Лице јој набубрило и поцрвенило а кроз румен избијаше нека модрикаста смеса, која се ваљда ствара од једа и жучи те избија на површину нежних обрашчића!

Када је Фаустина отишла, прекрети се стара бележниковица и прошапће: „О! чани је потро! Ова је полудила. Где ће та ову жену још упропастити! Морам рећи Мргудићки да прекине са свим с тим певиним младићем. А и њему треба отворити очи.“

Она је то збиља сутрадан и учинила, али бејаше већ касно. Фаустина је тај дан обиграла сву интелигенцију и неколико баба. Извиривала је цео дан, када ће се оно двоје вратити. Полупала је у то име и два окна. Већ се почело смркавати. Фаустина је била све узнемиренија. Шилјала је своју служавку до на крај села, да види, иду ли. На отвореном прозору сеђаше и слушаше, када ће се зачути кола. Час по час па би се злобно насменила. У том се чу са крај села, да иду трком кола. У највећој брзини отрчи Фаустина у кухињу, зовне служавку те обе потрче у авлију Мргудићкину и ту се склопе за амбар, да виде оно, што је Фаустина у својој машти желела. Стадоше и кола. Мргудићка се сиђе и оде у свој стап а Војводић са кочијашем и колима у свој, и не сишавши с кола.

Мргудићка је осетила неко шушкање за амбаром. Пађе мало ближе, али нека

слика и прилика попрети на њу из мрака мотком, којих је ту било наслагано. Поплашена потрчи у кућу по пандура. У то се Фаустина дочена авлијских врата те побегне на улицу а слушкиња полети преко плота у банту.

Јетка и узнемирена, што се преварила, ходала је Фаустина по соби. Бејаше раздражена, што се нису остварила привиђења њене маште. Мало после изиђе у кухињу.

„Јеси ли видила, да је за њени леђи он стајао?!“

„Нисам, госпо, душе ми! Он није ни силазио с кола.“

„Али, ти мораш рећи да си га видила и да је кроз банту утекао, јер ће она нас тужити и ти би, моја драга, могла доћи у затвор. Дакле, ако волиш то, ти

реци да га ниси видила... њој и тако не ће бити ништа.“

„Ја не могу, госпо, рећи, јер и ви сте видели, да је он одмах на колих отишао. Па онда, могао би ме млади господин тужити а ја се не бих могла заклетити...“

„Баш си ћурка! Он не ће за то ништа знати... Најпослед... Али ти кажем, да ја писам ништа видила, јер сам стајала остраг, а ти си била напред па те је она сназила, када си јој мотком попретила. Ако ти не кажеш, да си њега видила, онда ће она тебе тужити, да си дошла да ју покрадеш. Ако напротив кажеш, да си га видила, онда она не ће смети ни писнути. Па, не мораш ти то рећи господину Мргудићу, већ само комшиници Еви... Браш се, драга моја... ваљда не ћу ја за тебе говорити...“

(Наставиће се)

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН Јована Захарјашевића

с пољског превео Рајко.

(Наставак.)

ХП.

ма тренутака, кад човек наслућује, ако привидно и не види, да улази у нов живот.

Тај је тренутак тачно описао у својим белешкама потоњи саветник:

„Кад сам се одмицао од крчме, пише саветник, бејаш чисто уверен, да ћу се тим истим путем вратити као са свим други човек. Ал опет не бејаш на чисто, у чему би могла бити та промена...“

Мета, којој сам тежио, беше јасна и проста. Јављено ми је, да ће око по ноћи прећи, стазом преко Висле, важан изасланик из краљевине Пољске. Јављено ми је још и то, да он мора имати уза се важне депеше и обећано ми је, да ће ми се труд сјајно наградити, ако ми све пође за руком...“

Беше то, до душе, мало опасна заповест, кад се узме па ум, да су се моја оба стражара дали и говорити на уставак. Али имајући уза се два сељака и Чивутина, могао сам њих пусти у прву ватру а сам остати у резерви.

Осим тога, помоћи ће ми погранични козак, с ову страну реке, коме сам, за времена, све јавио, Интерес суседне државе спајао се зар ту с нашим интересом.

Еле поход не беше тако страшан. Ал опет ми се све чињаше, да ће се одатле надовезати некаково ново писмо уз мој живот и остати са мном до саме смрти!...

Свакојако сам то себи тумачио, па опет, како ли ни близу не бејаш ономе, што је после наступило?...

Испрва мишљах, да се немир и очекивање, које ме је у тај мах мучило, тиче просто очекиваног лова. Јер лов могаше бити врло важан, а онда би наступила примерена награда... Могао бих стећи какав, не баш последњи, крет, какову новчану награду или задобити корнено унапређење...“

Све би то стојало до величине звери, коју бих уловно.

Но морам још додати, да су ме, осим личних изгледа, управљала тада начела и дужности моје службе... Као што сам већ споменуо, бе-

јак присталица позитивних државних права. Као слуга закона и фактичном поретку, нисам се освртао ни на какovu историјску пренотацију на хиџотеци садашњости и за то је пољско питање постојало за ме само *in partibus infidelium!* Потоњи устанак сам сматрао као буну против фактичнога реда у држави, као буну, коју свака влада мора угушити. Удео свој у тој борби сматрао сам као врло частан, јер сам замишљао себе као војника на мртвој стражи под немачком заставом аустријском, којој је било у задатку: да границе Германији рашири што даље на исток, сејући и каламећи немачку цивилизацију на рупевинама старе пољске републике.

Еле свако ће признати, да, уз такав поглед на државну ствар, према смишљеном устанку, имајаш за своје делање много виших побуда, него што би биле: колајне, унапређење и повчана награда. Не велим, да нису и такве побуде утецале тада на моје снове; ал опет, не беху оне једини смер мојих усилјавања. Вређао бих себе самога, кад бих тако судио.“

После те искрене исповести комесарева пођимо даље за њим.

Пут се све већма спуштао између позадних зграда сељачких.

Свуда беше тихо и мирно. Између плотова се светлוצаше овде онде светлост из колеба, ако и беше већ касно у ноћи... Чудновато пројимаше човека то мирно бдење. Могаше се осетити, у том мирном инчекивању, у тој нестрпљивој тишини, да се спрема нека историјска катастрофа.

Комесар и три му друга одмицаху ћутећи. Комесар јасно прича у својим белешкама, да, осим чудноватог немира и непојмљиве чулне узрујаности, није ни најмање наслућивао оно, што је после било. Јесу ли његова три друга слутила или нису, тешко је пресудити...

Двојица сељака иђаху за комесарем с неким резигнацијом воље и свију својих чулних моћи. Пседаху у њему вишу власт, за којом им воља слепо ићи. Нису питали куда, ни за што, јер свака власт, као што је обично код непросвећених људи, имајаше за њих чари, коју не могаху мишљу схватити. Већ сама заповест те власти беше за њих милина, и ако би их та заповест, у другим приликама, љуто вређала.

Код непросвећених народа осуда власти има највеће дражи. Смртца осуда из уста племенскога старешине одузима бедној жртви сваки

бол, који би, у другим приликама, по што по то нанела. Не само с прегарањем, него и с неком милином подаје се онда жртва тој осуди.. То је тајни кључ владања над мрачном гомилом!... Заповести власти имају тада еванђеоску чар — а јао, јао си га онда, кад се мрачна гомила, остављена сама себи, упиње да одгопста те заповести!...

Међу њима, као да је највећма био при себи Чивутин Берко.

Заповест власти имајаше за њега само онолико важности, колико му је користи обећавала. Износечи два млатила и секиру из ходника, већ је у напредак рачунао, колико му користи може донети та услуга. Јемачно је имао на уму суседну пеџану Иџка Помаранца, коју је комесар пре два месеца окривио са преваре а она га ни до данас не могаше разуверити. Берко је примио на се да напомене о том уз пут и да буде некако посредник аргумената, који „звече“. Мислио је и о другим ситнијим стварима, које би се, том приликом, могле обавити.

Но осим тих тако очевидних користи, које проистецаху из његова садашњег положаја, имао је Берко на уму и негативну страну тога похода. У крчи је начуо од неке скитнице, да ће бити „ребелија“, али до сада није знао, на што ће то изаћи. За то је намислио, да сувише пажљиво иде за комесарем; а ако дође до невоље (Два лоша избише Милоша) да га и са свим остави.

Његова политичка начела беху зар врло похвална.

— Кад пређосмо приличан комад пута — веле даље белешке комесарове — хтедох ма чиме да угушим немир, на заподенем разговор с Берком. А да тај разговор не буде празно бенетање, наумих да му придам неку тенденцију, која у тај мах обузимаше целу моју душу. Берко беше необично задовољан, што сам тако поверљив према њему. Одмах се изједначио са мном, па је узео и то као поверљивост, да ме гурне лако у ребра.

У том случају бејаш поверљив, па му стадох разлагати позитивна државна права, стадох му говорити о незаконитости и злочинству сваке буне, а особито о поштовању фактичнога реда (*das Bestehende*).

Кад му довољно разјазних целу ствар и бејаш уверен, да сам начинио од њега најлојалнијег поданика аустријске државе; хтедох још

једном да поновим своју науку, па га зашитах
examinando:

— Реци ми, Берко, уз кога пристајеш, по-
сле свега тога, што сам ти говорио? Јеси ли уз
Пољаке?

— Nein, Herr Commissär, — одгово-
ри нагло Берко — ich halte mit dem Be-
stehenden! (Не, господине комесару, ја при-
стајем уз фактично стање).

— А кад би Пољаци садашње чиновнике
протерали па узели власт у своје руке? — при-
метим мало лукаво.

— Immer mit dem Bestehenden,
Herr Commissär! (Увек уз фактично стање,
господине комесару) одговори Чивутин без раз-
мишљања.

Верујем, да је те речи изговорио не мисле-
ћи, јер сам му набио главу mit dem Beste-
henden. Државна власт треба да се добро
разрачуна с мишљу о будућем свом ратовању!...
У тој зар случајној сентенцији пољскога Чиву-
тина скрива се дубока мисао...

Не знамо, је ли господин комесар већ тада
тако мислио о свом брадатом пратиоцу, или је
дошао до тога резултата на двадесет година
доцније. Ипак тај разговор остаје свакојако кар-
актеристичан, а ми ћемо само толико додати,
да и отаџбина треба да води рачуна о тим
случајним речима Берковим...

Еле Берко је ишао даље и разговарао се
поверљиво с комесаром, не смећући ипак с ума,
да се при том не обазире на све стране и да
пажљиво не гледа око себе. Ако и беше про-
шкнут начелима државног представника, бојао
се је, да сваки час може да наиде невоља, где
ће морати оставити тога представника начела и
идеје државне и сакрити се у какову јаругу,
као на неутрално земљиште.

Дотле се небо над њима све већма смрка-
вало, а упоредо с том тамом, која падаше
одозго, одев далекога пожара узимаше све
крвавије боје...

Врхови по врбама светљаху се све јаче од
пурпурна блеска, а замишани час по силовитим
ветром пискиваху у огњевитој провидности,
дивним пиесенима, дивне ствари!...

Ваздух беше токорсе тих, а опет се сваки
час дизао тако силовит ветар, као да ће сва
дрвета из корена да изваља. Носио је са собом
грдне облаке смрзнута снега и тако ужасно фи-

јукао и беснео, да је комесар, корачајући међу
сељацима, често морао окретати ветру леђа...

Сељаци су пљували по свом обичају и кретили
се, држећи као у воску, да се је обесио стари
воденичар, јер је већ од неколико дана покуша-
вао ту операцију. Берко заподене с њиме разго-
вор о томе.

— Но, не знам за што би ветар толико фи-
јукао, што се је један воденичар обесио? —
примети, да развесели комесара.

— Ви сте неверник, па није ни чудо, што
тако говорите — одговори један сељак — ви не
верујете, да човек има душу. А кад се душа
растаје с телом, онда се диже ветар, да ју од-
несе или у рај или у пакао.

Комесар убрза кораке, јер га некако немилу
дирнуше те речи. За час доспеше до обале, за
којом се простираше глатка, белим снегом засу-
та, површина.

Беше то Висла. С ову страну црњаху се
погранични ступци државни, а на оној преко
страни светлуцало се неколико малих плами-
чака, из колебе пограничних козака.

Комесар застаде на државној граници. По-
гледа на те ватре с неком угодном узрујаношћу,
као што се гледа на зид пријатељскога суседа,
који нам може бити у помоћи на невољи.

Те ватре изазваше у комесару многе мисли
и осећаје, које је после гледао да сенише у својим
белешкама. Пре свега видео је у њима будно
око суседово, који има једнака позитивна права,
као и Аустрија, и једнаке интересе да брани та
права. Хоће ли идеја тога суседа у даљем свом
развитку можда сметати Аустрији, не ће ли се
интереси тих држава поништити кад год у про-
тивничкој борби, то комесару не падаше на па-
мет... Као присталица писаних закона беше тога
мишљења, да ће свети савез између два суседа
трајати до свршетка света! У том обзиру једна
страна тога савеза беше само синоним друге, а
обе екупа означаваху једно и исто — фактични
поредак!

С узвишеним, дакле, осећајем, као да иде у
госте пријатељу, спуштао се комесар с високе
обале у корито Вислино. Можда беше науман
отићи до саме стражарске ватре, али се разми-
слио и остао на неутралном земљишту — на
леду. Само је Чивутина отпратио до прве ватре,
да јави стражи, нека нази на, тако названи, „ко-
вачев брод“...

А сам извади пиштоље и пажљиво их пре-
гледа...

XIII.

Висока обала с десне стране заслањаше скоро цело село Љешницу. Овде онде видиш само врхове највиших дрвета и црквени крет. Двор и господарске му зграде изгледаху као сива, тамна грба на обзорју. Та грба постајаше све јаснија, што је већма расла светлост од пожара.

Левом страном простираше раван некуда далеко, далеко. Сиво небо спајало се онде чисто са земљом, која се као узан, при појас проте-
заше нејасно до ногу комесарових. На том црном појасу ништа се не могаше видети. Све беше црно, туробно, мрачно. Само се ватре пограничне страже сијаху у тами, као очи у курјака.

Око комесара беше врло мрачан видик. С једне стране црни бездан, који се састајаше у даљини са сивим, мучаљивим небом, с друге стране црна обала одсечена, тако рећи, правом цртом, од неба. Иза те црне обале удараше нека чудна црвена светлост. Та светлост трепташе непрестано, као да хоће да се угаси, а нека невидовна рука као да ју свеудиљ подетиче. У тој се светлости кунаху врхови од дрвета и блисташе мирно крет на дому божјем!...

Комесар поче разгледати, где је. Беше то узан пут, који је шпао преко леда на другу страну. Обележаваху га доста јасно точкови сељачких кола, која су туда пролазила, док је још снег био мекши. Сад беше пусто на целом путу. Снег је шкрипао, па су и кријумчари мирно код куће спавали.

Комесар остави мало подаље сељаке и да им згодна упутства, заповеди им пре свега, да пажљиво мотре и послушају, не ће ли опазити, да ко иде. А сам извади из шпага слепо светиљку и приправи палидрвца за сваки случај.

Тако опремљен стајаше комесар под обалом, па упиљео очи и напрегнуо ухо на противну страну...

У својим белешкама прича, да му је у тај мах тако чудно кудало срце, као никада дотле. Чинише му се, да стоји на раскршћу живота, који ће од тада поћи другим путем. Срце му се збиља раширило, као да се од тада нешто друго у њему настанило. Недостајало му ваздуха а крв му горела у жилама, ако и беше јута зима...

Мишљаше он у тај мах на жену и на ма-

лнога Хермана, а мишљаше с неком дивном милином, која беше помешана с неисказаним страховањем... Сетио се, како му је мали Херман говорио, да му донесе што год с пута... мишљаше баш о том, какова ће то бити милошта?

У сред таквих мисли и сањарија зашкрипа снег из далека, као да ко пажљиво хода по леду. Комесар напрегне ухо и заустави дисање у грудима...

Снег престаде шкрипати, али се за то зачу дуж реке нека чудна, потмула врева...

Врева та долажаше испрва комесару налик на хоралне молитве средњовечних калуђера... Беше то дивно трептање ваздуха, које улеваше слушаоцу гробан страх...

Часом допре по који одвојени, смелији глас, часом се споје по неколико скупа... а за часак утону у том глухом шуму, као у шуму морских разиграних валова...

Комесар прислушкиваше неко време... али се ни за педаљ не маче са свога места.

За часак се стаде шум стипавати и све већма удаљавати. Најпосле са свим престаде...

Сељак, који стајаше подаље, приступи неколико корачаја, да се примакне своје вођи. Комесар му махне руком, да се не миче с места. Сељак се врати на своје место. Глуха врева стаде се опет примицати и расти. Јачи ветар ју боље занесе. Бацило то у бригу сељака, који стајаше на стражи. Комесар му и опет махне, да се држи мирно.

У тај мах спну жарки блесак дуж обале и расветли целу раван на другој страни. А с тим блеском донесе ветар неку дивљу дреку, налик на рику грабљивих зверова... Сељаци крикнуше од чуда и ужаса...

У тај исти мах зачу се, са шкрипнотом, ход по снегу... Комесар заповеди руком, да се ћути.

А крвава светлост дуж обале растијаше све већма по целој равници... врхови од дрвета изгледаху сада као да су окупани у крви... само крет на дому божјем стајаше миран и непомичан, топући у крвавим облацима дима, који се дизаше у небо...

Дивља, стострука врева беше све већа, као кад би цео чопор курјака на један пут заурликао.

А онде, с друге стране... на тлу крвава блеска црташе се нека црна тачка... тачка се та мицаше и у косој црти приближиваше преко леда „ковачеву броду“...

Комесар престаде дисати и напрегне око.

Погледа на другу страну, ал од онуда се још не виђаше, да се Чивутић враћа... Један сељак приђе комесару.

— Господине комесару — рече му — се до гори!

— Нека гори! — одговори тихим гласом комесар и униљи поглед овамо, где се одразиваше она црна тачка...

Врева је расла и прелазила читаву скалу тонова... светлост пожарна све се већма руме-

— Стој! — дрекне наједаред комесар, закрчујући етазу незнанку. Оба сељака полетеше за комесарем.

Незнанко застаде на час. За тим сјајна ватрена струја сину из његове руке и стострук одјек од метка одби се од обале. Тане зазвижда негде у ваздуху, али оба сељака лежаху већ у снегу.

Остаде сам комесар — очи у очи с незнанком.

Чедомиљ Мијатовић.

нила... цело небо као да беше обливено свежом крвљу...

Црна тачка на руменом снегу израсла већ очигледно у човечји облик...

— Погледајте онамо — рече комесар тихо сељацима —, онога нам ваља ухватити!

За неколико часака трајаше гробна тишина. Комесара нестало, са сељацима, испод црне високе обале, иза које се црвенила светлост од пожара... Онај, што иђаше обали, не могаше их опазити.

— Ко си? С пута, јер си погинуо! — повиче незнанко с опруженом руком, у којој држаше пиштољ.

Треба признати, да су у тај мах збиља други мотиви утецали на одлучност комесареву, а не пада у ордене и унапређење. И он извуче руку с двоцевим пиштољем и одговори:

— Ја сам царски службеник и мећем те под стражу, у име закона!

— Полудео си! Хоћеш да ме засужњим, а у мене набијен пиштољ?

WWW.DUNI.BA.G
У
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Тим ће ти лакше бити на суду!

— Иди к врагу и с твојим судом... даље, јер ћу те у по главе!

— Убићеш једнога чувара реда — а има их тисуће!..

— Мислиш ли оне, што им се дивљи урлик разлиже за обалом?

Незнакко макну руком, као да нишани у комесареву главу... Комесар га хтеде претећи...

И два метка разлегнуше се на широко и на далеко... Комесару одлети капа с главе. Ни један противник ни да задрхта...

У тај мах се зачу коњски топот. Незнакко се осврну.

— Слушај! — одазва се за час незнакко — пре си био човек, него службеник... не терети ми савести... иначе... да себе спасем... морам... те убити!

Комесар не знађаше, шта с њим бива. Знао је само, да не ће уступити... Два метка — један за другим, разлегнуше се опет у ваздуху...

Беше то, као што пише у својим белешкама, чудноват мегдан државних права с уображеном историјском претензијом!... А у ширем значењу беше то борба између Голијата и маленога Давида с пастирском торбом...

Али с браниоцем позитивних права било би можда, у тај мах, оно исто, што и с Голијатом, да у крајњој невољи не притече помоћ с друге стране Вислине...

На претилу коњу допаде војник с дугим коњем и у првом загону у мало не прободо комесара. Но метак, који испали у тај мах незнакко на њега, показа му, ко је међу њима двојицом непријатељ. Окоми коње... пусти... а незнакко паде на земљу, задобив и неколико удараца сабљом.

Сад се истом, с тешким уздисајем, подигоше селаци са земље.

— Не убијај га! — повиче комесар — живот је његов потребан суду!

Сад се међу представницима непријатељених суседа заврже свађа због плена. Дуго трајаше

препирка; војник беше насертљив, па стаде претити нагајком. Најпосле се сложише... Комесар ће узети хартије, а козак сат, чизме, бунду и приде човека!

Комесар, хтео не хтео, мораде пристати на такову погодбу. Запали светиљку, претражи штагове смртно рањенога и узме повелик свежањ хартија. А кад је већ спремио документе у буђелар, примакне светиљку к лицу незнаккову, да га види.

Незнакко имађаше марцијално лице. Од левога уха преко целог лица вијугаше се дубока, свеже засечена рана. Нос му беше повинут, као кљун у крагуја.

После тога званичнога прегледа преступникова постаде он својина војникова. Намакне му омчу на врат, седне на коња, па га одвуче за собом.

Комесар стајаше неко време на бојном пољу. Дух му беше необично узрујан. Дисао је пуним грудима, а још му беше мало ваздуха... Над обалом се дизаше све већа врева и урлик...

Најпосле дође комесар к себи. Погледа на бојно поље као човек, који се нерадо растаје с местом, где га је тако велика срећа задесила!... А срећа та беше већ у његову штагу...

Осветли, дакле, још један пут светиљком то драго место, да му за увек остане у памети...

У то опази неку ствар на снегу... Сagne се и подигне...

Беше то капа незнаккова... *црвена капа!*

Комесар ју преврне на све стране и брижљиво ју прегледа. Имађаше она обичан облик четвороугласте капе, какову носи прост народ на Висли. Доле беше опшивена јагњећом кожом. На црвеном сукну беше влажна мрља, за цело од крви незнаккове. Но комесар то сада не опази. Гледајући ту капу, сети се маленога Хермана.

— Чудан случај, помисли у себи комесар. Херман ме питао, шта ћу му донети с пута — донећу му — *црвену капу!*

И осмехну се као победилац након свршене велике битке.

(Наставиће се.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ЧЕДОМИЉ МИЈАТОВИЋ.

У читавом Српству, колико га је на све четири стране, мало је наћи људи, који су на разним пољима јавнога живота толико радили и урадили, као Чедомиљ Мијатовић.

Рад се Мијатовићев кретао ипак у главnome на два поља: на пољу државничкоме и на пољу ерпске просвете. Ми данас имамо пред очима само његов рад на пољу просвете ерпске, а на рочито имамо пред очима Мијатовића као књижевника.

Чеда је Мијатовић јединствен у ерпској књижевности и обилношћу и многостручношћу, и садржином и обликом својега рада. Књижевни се рад Мијатовићев кретао у главnome у три правца, а то су: историја, народна економија и финансије, и лепа књижевност.

На пољу историје ударио је Мијатовић критичким путем. Али док су други историци критичке школе отишли на изворе, на висину, на чистину“ и пустили, да им само ум ради, дотле је Чеда Мијатовић и у својим чисто историјским расправама дао маха ерцу и својој песничкој души. Отуда онај песнички елеменат у његовим историјским расправама, отуда она честа — тако да кажем — смелост у извођењу закључака. За то и није Мијатовић онако чист преставник критичке школе, као што је на пример њен творац Иларијон Руварац, или као што је Љуба Ковачевић или Љубомир Јовановић. Али с друге се стране баш томе, што је у своје научне расправе улио песничке чари, има приписати, што се његове научне расправе читају као најпријатнија лектира. Та његове историјске расправе не само да ум уче, већ и забављају ерце, и уздижу понос народни. — У ову врету рада Мијатовићева спадају две књиге његова дела: „Деспот Ђурађ Бранковић“ и толике студије, штампане по повременим часописима и органима наших учених друштава. Од тих ћемо расправа споменути само највеће и најлепше: „Пад Цариграда“, „Балшиће“ и његове дивне „Сенке“ у лањској „Отаџбини“. Осим тога спада амо обилата грађа, коју је скупио за ерпску историју, и од превода: превод Куришенићева путовања

по Балканском полуострву, и Макензијеве и Ирбијеве по словенским земљама турске царевине.

Друга је врета рада Мијатовићева народна економија и државне финансије. Млада је то наука, али наука, која се силно развија. Наша сиромашна књижевност може релативно бити задовољна и бројем и ваљаношћу дела и расправа, које су изишле у овој етруци. Поред покојног Коете Цуклића и Владимира Јовановића заузима одлично место Чедомиљ Мијатовић. Наука о народној економији и финансијама има у ерпском народу у Мијатовићу колико теоретски учена, толико практично вредна преставника, који је покушао, да своју силну теоретску спрему примени научно и на ерпске прилике, а с друге стране да по могућству и у пракси оствари своје теоретске назоре. Рад се Мијатовићев на науци о народној економији може поделити на два дела, и то на рад строго на народној економији и на рад на истоме пољу, комбинован с историјом. Иста наука била наука о економики и финансијама и толике умне расправе, (разумевајући амо и *полемику*) по ерпским листовима и часописима. Али се Мијатовић није зауставио код теоретскога рада на модерној науци народне економије, већ се — помаган големим историјским знањем — винуо у стару ерпску државу и у темељитим студијама о трговини и финансијама старе ерпске државе, први и исцрпно расветлио једну колико важну и занимљиву, толико и мрачну и нерасветљену страну живота старе ерпске државе.

Остаје нам још *лепа књижевност*, на којој се Мијатовић прво био огледао. На брзо је напустио ово поље, на коме је с успехом био радио, али чим се повукао са политичкога поља, опет се латио свога првог правца, лепе књижевности. Од тог је доба до данас написао две приповетке: „Иконија, везирова мајка“, прво дело, које је наградила краљевска ерпска академија наградом Мариновићевом, и „Од Расне Рајко“, које је ово дана света угледало. Приповетка „Иконија, везирова мајка“ одликује се патриотском и моралном тенденцијом, и, као и сви други умотвори Мијатовићеви, језгровитошћу

адркине, елеганцијом и једрином стила, топло-
том осећаја и силом и дивотом описа.

Питаће можда когод: у којој је од ове три
гране књижевнога рада Мијатовић ипак најјачи?
На ово би питање било тешко одговорити, јер
је у свакој јак, у свакој велик. Па ипак изгле-
да, да је историја његово поље, једно за то, што
у историји ипак више може одушке дати својим
осећајима, него на пр. у народној економики, а
друго за то, што је de facto највише и највећих
расправа написао историјских; што је у економ-
ске и финансијске расправе уплео много ис-
торијског елемента и што је за предмете својих
приповедака тражио грађу баш у историји. И
кад приповеда, видите ученога историка, који
се умом и срцем уживео у оно доба, о коме
пише, на заносним причањем и вас собом води
у давно прошле векове.

Међу тим се у свакоме од ова три правца
огледа савршенство облика, а у садржини: го-
лема начитаност, дубока темељитост и велика
духовитост. Као стилисти нема Мијатовићу пара
у српској књижевности — у стилу је он једин-
ствен, недостижан. Чланци су Чеде Мијатовића
најлепша музика, за коју је српски Паганини музи-
кални изразилац по своме...

чнога језика српскога, и те тонове довео генијем
својим у хармонију, која вам заноси ум и испу-
њује душу и срце необичним миљем. Тај пе-
бески стил Чедин, та елеганција стила даје де-
лима његовим ону чар, која се огледа у свакоме
реду дела Чединих и због којих је Чеда један
од најсимпатичнијих писаца српских. И баш та
хармонија између језгровитости садржине и сав-
вршенства у облику чини Чеду Чедом; па кад
додамо, да његова дела провејава чист човечан-
ски осећај и жарко, истинито родољубље, онда
држимо, да можемо — променивши речи митро-
носнога проповедника Теофана — рећи: Један
и једини је у књижевности српској Чеда Ми-
јатовић.

Осим тога радио је Мијатовић и као *превађач*.
Осим већ споменутих већих историјских радова
превео је историју Београда, историју турске
царевине и Беклову „Историју цивилизације у
Инглеској“. А од његових радова на инглескоме
језику споменућемо само његово велико дело
„Константин, последњи цар Византијски“, које
му је донело велико одликовање — чланство
краљевскога историјског друштва у Лондону.

Повукавши се с политичког поља, живи Ми-

јатовић у Лондону са госпођом својом Елодијом,
рођеном Лотн, која је на инглески превела наше
песме народне и са великом симпатијом и теме-
љитошћу написала (1874.) на инглескоме језику
исцрпиву „историју нове Србије“. Тамо у дале-
кој Инглеској упознаје Мијатовић запад са Срп-
ством и мушки му брани права и интересе; оданде
упознаје народ свој са политичким и економским
приликама и културним напретком Запада, оданде
наставља плодни свој рад књижевни.

Али није Мијатовић једино на књижевноме по-
љу користио српској просвети. Он је за провету
српску радио у своје време и као *професор* у Вели-
кој Школи Београдској и као оштроумни *критичар*
и духовити *говорник* београдских учених и књижев-
них друштава, којима је био чланом. И у критици
се огледа његова величина, а беседе његове, на-
рочито на погребу Папчићеву, при прогласу Јенка
за академика, при јубилеуму Владимира Јакшића,
а нарочито беседа његова о петстогодишњој
прослави од Косова, коју је држао као председ-
ник у Академији наука — од најлепших су бе-
седа, које српска књижевност има; и у њима,
као и у свима радовима Чединим, одејају је ње-
гова духовитост, његова песничка душа, његово
элементарно и родољубиво срце!

Друго је поље, на коме је Мијатовић радио
— као што споменуемо — *поље државничко*. Није
задатак књижевнога листа, да оцењује државничку
радњу Мијатовићеву, нити да ишитује, колико
је и шта је за Србију урадио Мијатовић на
важним позицијама државничким, то као мини-
стар у више маха и на разним портфелима, то
као српски посланик у иностранству, то као иза-
сланик Србије при склапању мира с Бугарском
и на разним међународним конференцијама. Спо-
менућемо само толико, да Мијатовић није онако
велик државник, као што је књижевник. Као
књижевник пуштао је увек срцу на вољу, па и
онда, када код других само ум ради. И баш то,
што га је као књижевника тако високо дигло,
баш то му није дало, да се дигне и као држав-
ник. Јер ни на државничким позицијама, на ко-
јима се тражи гвоздене енергије и хладне озбиљ-
ности, Мијатовић није могао да промени своју
песничку природу, своју анђелску доброту. За
то рад Чеде Мијатовића као државника није био
готово никада крунисан успехом. Али и ако је
Мијатовића, као мало кога државника, гонила
несрећа у свима подuzeћима, ипак му се мора
признати, да је у њега увек и на свакој пози-

У
Г
И
В
Р
З
И
Т
Е
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

цији — које је често заузимао и против своје воље, једино у намери, да испуни дужност, коју му је налагало родољубље — да је у њега, велим, увек било добре воље, да користи својој отаџбини; да је радио из убеђења, и да је свој светли карактер показао и онда, када се са мистарских столица, где је руковао ерпским милионима, силазио исто онако сиромаш, као што се на њих пењао.

Ако су дела ума и срца огледала душе човека, онда се из свију дела Мијатовићевих најјасније види, да је он *и велик родољуб и редак човек.*

Но ово још није ни верна, ни потпуна слика Чеди ни његова рада. За ту је слику простор овога листа и сувише мален и скучен, моја је рука и сувише невеншта, моја кичица слаба...

У уторак се шестог Октобра навршује пола века, како је Чеди Мијатовић угледао света, а У Пешти Септембра 1892.

ове се године навршује и три десетине година, како је ерпски свет у Чеди угледао младога, даровитог раденика; како је у „Лицејци“ изишао његов први рад — како је Мијатовић почео живети горки живот ерпскога књижевника. Многи су до сада владаоци и друштва учена обасула одликовањима Мијатовића као државника и књижевника; малени и сиромашни народ његов, за кога бије сваки откуцај његова племенитог срца, не може му данас више дати осим благодарности и израза жеље, да му још дуго и много поживи на корист и понос.

А Српство с ове стране Саве и Дунава учествује у општој ерпској радости о педесетоме дану рођења Чедина у толико веселије, што се баш у овим крајевима ерпским, у подножју шитоме Фрушке Горе љубала колевка дедова Чеди Мијатовића.

Бранислав Станојевић.

ТОЛСТОЈ, ЊЕГОВИ ПРОТИВНИЦИ И ГЛАД.

(Свршетак.)

Ма у Русији пуно списа, који опадају тежије Толстоја и његових присталица и који опривују и њихове речи као и дела им. Тако је тек недавно изашла свеска с памфлетима, која је добила цензорев imprimatur. Чак у новелама нападају на Толстојево ново јеванђеље, које у осталом није ни које друго, него оно старо, у прехришћанској чистоти. Једној од тих новела натпис је „Нови живот“ и писац њен, неки Јасински, ласка себи, да је уништио Толстоја и Толстојанизам. А цела ствар није ништа друго, до незграпа карикатура грофа Толстоја, његове науке и његових присталица. Поштовани господин Јасински постигао је тријумф, да се неки сиротан професор у Кијеву, кога је он у својој повели изнео на ругло, из очајања убио. Па сад Јасински мисли, да му је исто тако лако изаћи на крај с појавом, као што је Толстој. Прави га јунаком свог елабората па показује свету тога јунака са савесношћу погрешака и порока, који се крију под видом врлине и учности. Тај господин Јасински чини утисак мајмуна, који се бекети на икону. Баш тако са свим луде нису му алузије на тако зване Толстојанце. У осталом претерује с њиховим бро-

јем; вели н. пр. да у Сједињеним Државама Америке има више присталица Толстојева апостолатата него у Русији. Но међу последњима има и веома сумњивих елемената, које је Јасински умео да изнађе. Сем поштених и искрених присталица грофових, који се радо одрекоше удобности цивилизована живота те се труде да врше науку свога учитеља, има читава класа људи, који, незадовољни собом и својом околицом, радо плове сваким новим ветром религиозна покрета. По што се неко време дали гурати напред, наиђе на њих досада и умор, док опет не разану једра те их нов ветар у нову правцу може даље да тера. Многи од тих, којима је потребно подстицање, удубили се у „Крајцерову сонату“, у јеванђеље ручна рада, у науку о неотпорности према злу, покупише се око нове заставе са узвишеном свешћу, да их је од вајкада промисао одредила на то, да бију тај свети бојак, но после неколико месеци, кад је почео прави бој, додија им већ цела ствар те побегоше, проклињући и нападајући своје сурборце. Тако сад неки отржењен ентузијаста испуњава своју божанску мисију тим, што се у цесмама руга присталицама Толстојевим, други опет тим, што гледа да самога грофа јавно па-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чини смешним и т. д. Ако је Јасински имао пред очима само такве несталнике и пребеглице, кад је своју приповетку писао, онда би се свакако идеја дала и признати, ма да би при свем том израда остала недостојна.

Ализин се зове његов јунак, свирач дилетанат од багре Трухачевскога у „Крајцеровој сонати“. Кад је чуо нову проповед, и њему је, као да је од других људи сад другачији те као да је изабран за виши душевни живот, који се поглавито састоји у том, што ће земљу радити као ратар, што ће облачити ружне дебеле хаљине, што ће штедљив бити у сауну, четкама и марамама, у опште што ће своје потребе ограничити на најмању меру. Лов на те нове идејале почиње тим, што разбије вијолину свзју, што се открине од својих дотадашњих пријатеља, што презире удобности културе те под сав свој досадашњи живот подвуче дебео потез. И тако пође у суерет досадној, ординарној прози рускога сеоског живота, па како не види оне свете ватре, која сад ваља да се сиђе да своју жртву подстакне то му и ентузијазам прилично охлади. Но за час је опет сам он; и тврдо науман, да препречи себи сваки повратак, реши се да руку своју, коју је посветио био послу, и срце, које је посветио био Богу, поклони сеоској девојци, која је, на своју срећу, доста паметна те одбије и једно и друго. Та његова разочарања гоне га у тако дубоку меланхолију, да би требали чаровни звуци Давидове арфе или Паганинијеве вијолине, да је разгоне, па кад после дуга времена најзад опет дође к себи, уверава се, гнушајући се и сам, да је „васкрсење његова срца“ од свога савршенства још исто тако далеко као и пре. Но он је нови свој живот већ управо доста дуго проводио те је осетно тежњу за старим па се обраћа неком руском пону Висаријону, који се за њ моли Богу, који му проповеда слово божје те га поврати истинитој вери а то он прима као дуг, који му небо плаћа за његов рад, посвећен доброј ствари. Враћа се ортодоксној вери, враћа се кући свога оца, наређује те закољу и испекну гојазно теле па се весео лаћа опет вијолине и гудала.

Друга приповетка, под натписом „Да видимо истину!“, много пикантија и реалистичнија, изашла је у облику три писма пријатељу у фебруарској свесци „Рускога Весника“; под њу је потписано звучно име: *Ј. Л. Шчеглов*, а

то је име писца, чији је напрасни прелаз строј науци Лава Толстоја у Петрограду пре две године начинио велику сензацију. Шчеглов је сваки дан долазио у малу општину Толстојеваца; предстојник тој општини био је тада неки љубазан негдашњи аристократа, који је самој ствари принео силне жртве те у срцима својих еветовних пријатеља изазвао, да му се с болом диве; но у искреност његову и праву љубав према ствари ни за часак нису посумњали. Тај ревни апостол широм отвори врата Шчеглову, овај сам бојажљиво уђе, крадом погледа на намештај и браћу, задиви се њихову просту начину живота, онога часа обећа да ће им се придружити и то исто чинити, па замоли само да му допусте, да сме своје нове, баш сад од кројача зготовљене хаљине и своје ципеле од лака обући, пре но што обуче селачки капут и обује чизме.

По што је задобио поверење браће и сестара, који су били ван себе од радости, што имају у својој средини даровита књижевника, оде те их у својој приповетци нацрта најдушманскијим цртама, што се дају замислити. Њихов трезвени начин живота без вештине и културе изгледа њему животински, а где му јава изгледа сувише питома, ту онда пушта фантазију да му замени сећање. Ипак има у тој приповетци факата и описа, који изгледају вероватни те читаоцу дају прилично тачну представу о *сислашњој љуци* Толстојизма — о љусци, у којој исто тако може бити њунак као и драги камен — а и више него доста о том, да човек начини себи такођер прилично тачну слику личности и карактера пишчева. Ниже што и простачије, него што је та кукавичка денунцијација његових и сувише поверљивих пријатеља, која је уз то још спојена са сумњичењем части једне жене, јаднији атентат човека, који се хвали, да је брашњак културе, тешко да ће се још наћи у аналима целокупне књижевности. Таква смеша издајничтва и лицемерства, као што је та приповетка Шчегловљева, јединствена је. Но да је то усамљен случај у својој врсти, једва да би његова абнормна подлост заслужила и прелазне само пажње. Но на жалост таква дела нису ретка. Та већ је доста жалосно, да је Шчегловљего недоношче могло изаћи у најугледнијем и најраспрострањенијем месечнику у Русији, у „Руском Веснику“.

Да противници Толстојеви из његова дела-

ца за време глади кују против њега материјал, разуме се само по себи. Њега чине одговорним за целу „књижевност о глади“, која се развила за кратко време и која одиета овде овде даје прилике за нападај. „Помоћ гладнима“ зову се најмање шест свезака страшних описа. Чланци, приповетке и песме, што се ту скупише, имају тако грозан а уз то некњижеван карактер, да их човек мора ставити на исти ступањ уметничке висине са зацећанеком књижевношћу других народа. Ако на гладне у опште утичу, то ће бити само тако, да им одузимају сваки апетит и да им улију гнушање од јела, која им се дају. Чак прилог самога Толстоја „Емилијан“ спада међу најслабије, што је икада потекло из пера великога тог књижевника.

Као што је познато, Толстој је порекао, да је он удесио да изађу на јавност његовим именом потписани чланци о глади у Делџи-Телеграфу. По његовој је изјави публикација Делџи-Телеграфа посао некога Дилона, московског дописника том енглеском листу, коме је Толстој, или његова жена, дао свој чланак, одређен за који руски лист, као што је могао добити свако, ко је само чекао. Ако Дилон тврди, да је од грофа Толстоја или од грофице добио дозволу, да преведе чланке, то се у то не може сумњати, у толико, што се Толстој духовног и материјалног права власништва свију својих дела одмах одрекне, чим их доврши, те даје право превода свију својих дела на све језике сваком, ко само захтева. Само онда гроф не може јемчити за поузданост превода, нити може примити и какву одговорност за место или време, где и кад изађу такви преводи. Делџи Телеграф и његов дописник тешко су се дакле огрешили, кад су Толстоја обедили, да је дволичан. Познаваоцу Толстојевих назора и његова изражавања није потребна била ни каква особена изјава грофова па да зна да је публикација Делџи-Телеграфа кроз и кроз обојадисана била нетолстојевски, англизујући. Узмимо н. пр. ова веома маркантна места:

„Волтер вели негде, кад би притиском на дугме у Паризу могао човек убити мандарина

којег у Кинеској, не би се нашло много Паризлија, који би били од раскида. О што крити истину? Када би исто тако притиском на дугме у Москви и Петрограду човек могао убити мушкца у Мамадину или Царевокнајску, а да то нико не зна, ја не верујем, да би било много света у нашој социјалној класи, који то не би урадили.“

„Кад то кажем, не чиним с тога, да се замерим мојим богатим земљацима, међу које спадам и сам, него што је то истина“.

„Чиновник вели сам себи: Што ми већу плату дају, т. ј. што више гуле народ, тим је боље мени. Исто тако с правом налази снахија или трговац, да је њему тим боље, што је већа цена рани и што већма народ упропашћује.... Позоришта, музеји, палате, све су то дела исцаног народа. Народ све то зида, ма да је за народ све то без вредности — а за што? Што тај рад чува народ од смрти услед глади. То се десило већ једаред пре педесет година а исто се то дешава данас. Ми одржавамо народ увек на по пута до смрти од глади. The masses are always kept by us in a state of semi starvation“.

У свему том види човек Толстојев идејални темељ и енглеску фактуру. Не треба довлачити у помоћ предлоге о мерама, које би ваљало руски народ да употреби па да се ослободи глади, а ипак ће човек увидети делимице апокрифну природу Делџи-Телеграфових саопштаја, који на неким местима директно противслове Толстојеву духу. Толстојевни назори о великашима руским за цело нису поспешнији, него ти, што их износи енглески лист. Али његови назори о практичној делатности стоје постојано на земљишту non resistance'a. Докле ће то становиште часнога старца бранити од љутине Победоносцева и његових другова, то је питање, које нико не може решити. Једно се у круговима, где је моћ и сила, зна врло добро, а то је, да морални кредит официјозне Русије код целокупне образоване Јевропе ни која мера сигурније не би поткопала, него кад би се заборавила те нанала најужвишенију личност, што је данас има у пространом руском царству.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Перо Крајиновић. Српска црква на Лици од првог јој појава до крушедолског сабора 1400—1708. Написао — (Прештампано из „Србобрана“) Циљена 10 новч. (20 пара динареких). Српска штампарија у Загребу. 1892. Стр. 48. — Књижница ова подељена је на четири одељка. У првом одељку говори писац о оснивању српске народне цркве. У другом одељку говори о томе, кад „зађоше Срби у Лику“. Писац мисли, да је Срба било у Лици „прије везина пада под власт османлијску“. Ту још говори о Влацима и доказује, да су „Власи, које споменици спомињу... Срби!“ У трећем одељку опет говори о том, кад су Срби дошли у Лику. „Срби дођоше са XV. вијеком у Лику“. У четвртном одељку је права историја цркве на Лици. Историју српске цркве на Лици (до Крушедолског сабора) поделио је писац на три периода: 1. од појаве Срба на Лици до навале турске; 2. до извођења Турака; 3. до Крушедолског сабора. Најбоље је израђен трећи део. — Цела књига написана је без икаква распореда. Језик је гдегде рђав. Хипотезе су местимце врло смеле, изрази негодни. Издање је лепо. Штампарских погрешака има врло мало. „Чист приход ове књижнице намијењен је за доградњу и унутрашње уређење српске православне цркве на Широкој кули“.

Беч.

С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

× Познати професор духовне академије у Петрограду *И. Палмов* писао је лане у два маха о автокефалности српске цркве и Пећској патријаршији, и то у часопису „Хришћанском Чтенију“ и у „Славјанским извјестијама“. Ове је године допунио ту расправу у „Хришћанском читенију“. Ту је расправу приказао српскоме свету архимандрит *Николај Дучић* у IX. свесци „Весника српске цркве“ и отштампао је у засебну књижницу приказ свој, под насловом „Српска автокефална архиепископија, пећска патријаршија и нови подаци“. Расправа је Палмовљева написана, по речима г Дучића, темељно, објективно, а подаци су у расправи врло интересантни и темељно обрађени. Повод је расправи овој дао „зборник“, који је наредно учени кардинал *Лован Питра* († 1809.) Тај је зборник изишао у Риму после смрти Питрине, и у седмоме тому зборника нарочито су важни канонички чланци православне цркве а међу овима протест славнога и ученога архиепископа Охридскога *Димитрија Хоматијана*, у коме протестује, што је свети Сава обинав доње надлежну архиепископију Охридску отишао у Цикеју, где је израдио самосталност српској цркви. Палмов брани Св. Саву и доказује, да то није урадио Сава из власто-

љубла, као што је архиепископ *Димитрије* мислио, већ имајући пред очима интересе Српства и православља, и — као год што је заслуга Немање: уједињење српских државица — да је тако исто заслуга Немањиних синова *Стевана Првовећаного* и *светога Саве*, што су створили српску автокефалну цркву и то каноничним путем, чувајући догматичну и канонску заједницу са великом црквом Цариградском. — Осим тога доказује се у овој расправи, да св. Сава није основао осам епископија, као што се у најновије време доказивало и држало, већ *десет* епископија, јер се до сада мислило, да је *иригаренску* епископију основао краљ *Милутин*, а из горе реченога се протеста види, да ју је још свети Сава установио.

+ У осмој свесци словачких новина „*Slovenské Pohľady*“ штампано је *Emil Kolény* чланак „*Banátski Slováci*“, доноси и статистичке податке о броју становника, удешеном по народностима.

+ Зимњег семестра читаће на линском свенаучишту *A. Leskin* историјску граматику српско-хрватскога језика, граматику старог бугарскога језика и објашњавање *Осман-Гундулићева* с литерарним уводом. Шолвин пак уз граматику модернога рускога језика (намењено за почетнике) држаће вежбања старог бугарскога језика.

+ На берлинском свенаучишту чита *Врикнер* руску граматику и историју пољске литературе XVI века.

+ Познати *Ф. Краус* штампано је опет чланак у бр. 13. немачкога листа *Globus-a*. Чланку је наслове „*Süd-slavische Schutzmittel gegen Vampyre*“.

+ У 190 броју „*Beilage zur Allgemeinen Zeitung*“ неки *H. N.* пише „*Aus Bosnien*“.

+ Аустријски „*Zeitschrift für Schul-Geographie*“ доноси у 9. броју *Храниловићев* рад „*Der Geographie-Unterricht an den kroatischen Mittelschulen*“.

ЧИТУЉА.

Др Хуго Фрања Брахеи, шеф статистичнога одељења у аустријском министарству трговине у Бечу, умро је прошлог месеца. Брахеи је почео радита на књижевности још као младић од двадесет година. Написао је много научних статистичких дела, а чувен је нарочито са своје велике, научно варађене статистике: „*Европске државе*“ (*die Staaten Europas*), у којој је са свију гледишта изнео стање обе српске државе и српскога племена, и то увек објективно и упоредо са стањем других држава и народа у Европи, те је тиме много допринео, да се запад упозна са правим стањем српских држава и читавога Српства.

Кевер Марје, француски академичар, литерарни историк и путописац, један од највећих противника *Золе* и реализма, умро је 2. (14.) Октобра у Паризу.

САДРЖАЈ : Песништво: Ни из чега. Црвена кана. — Књижевност: Чедомил Мијатовић. Толстој, његови противници и глад. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на цезу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплату књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.